

Михайло КОВАЛЬЧУК (Київ)

БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ Й УКРАЇНІЗАЦІЯ НА РУМУНСЬКОМУ ФРОНТІ НАПРИКІНЦІ 1917 – НА ПОЧАТКУ 1918 РОКІВ

Незважаючи на значний інтерес дослідників до історії українського військового руху в 1917–1918 рр., тема українізації військових частин російської армії досі не отримала належного висвітлення в науковій літературі. Зокрема, цілковито не дослідженими в сучасній історіографії залишаються обставини українізації та підпорядкування військ Румунського фронту урядові Української Народної Республіки наприкінці 1917 р. Тим часом у фондах Російського державного військово-історичного архіву (РГВИА) та Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВО України) збереглося чимало документів російського командування й українських військових організацій, що безпосередньо пов'язані з цією темою. Окремі матеріали з історії революційного руху на Румунському фронті були видані друком в Радянському Союзі. Цінні відомості про перебіг політичної боротьби в армійському середовищі на Румунському фронті містять спогади учасників тих подій, частина з яких досі зберігається неопублікованою в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Спираючись на всі ці джерела, автор даної статті спробував відтворити перебіг воєнно-політичного протистояння на Румунському фронті під час його “націоналізації” та підпорядкування Українській Народній Республіці.

Війська Румунського фронту тривалий час залишалися осторонь революційних потрясінь. У листопаді 1917 р. розташовані на теренах Румунії армії займали позиції по лінії Хотин – Серет – Гура-Гумора – Бпозешті – Галац й далі вздовж нижньої течії Дунаю. Станом на 7 листопада, у лавах 8-ї, 9-ї, 4-ї й 6-ї російських, а також 1-ї й 2-ї румунських армій налічувалося 1,5 млн чоловік¹. Тилові установи військ Румунського фронту розташовувались у Бессарабії, на Херсонщині й частково на теренах Поділля.

Номінально головнокомандувачем фронту вважався румунський король Фердинанд I, але насправді військами керував його помічник, російський генерал Д. Щербачов – один з найвідоміших військових діячів царської епохи. Війська Щербачова здобули Львів у 1914 р., а восени 1914 р. здійснювали облогу Перемишля². Отримавши призначення на Румунський фронт за кілька

¹ Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопедичний довідник / Під ред. І. Ф. Кураса. – К., 1987. – С. 500.

² Див.: Рутыч Н. Биографический справочник высших чинов Добровольческой армии и Вооруженных Сил Юга России. Материалы к истории Белого движения. – М., 2002. – С. 366–368.

місяців перед падінням царату, Д. Щербачов невдовзі опинився у вирі революційних подій. Прагнучи будь-що врятувати армію від розпаду, шістьдесятирічний генерал намагався дотримуватися нейтралітету щодо всіх політичних партій.

Штаб Румунського фронту перебував у Яссах, де знаходилися румунський уряд та королівський двір, а також дипломатичні представництва держав Антанти і французька військова місія. Сюди ж після петроградського перевороту емігрували деякі російські політичні діячі, які сподівалися використати розташовані в Румунії війська для боротьби з більшовицьким урядом.

Віддалені від центрів революційної агітації, російські армії в Румунії краще зберегли дисципліну й боєздатність, аніж війська на інших фронтах. Але загальний настрій вояків восени 1917 р. викликав побоювання командування. “На всьому фронті настрої знижується, багато дрібних непорозумінь. Часто трапляється невиконання наказів, навіть бойових, – відзначалося у зведенні. – Повторюються самочинні дії вояків. Значними групами більшовицька течія поширюється, загалом настрої тривожно-вичікувальний, сповнений невизначеності й непослідовності... Ставлення до офіцерства, як і раніше, сповнене злоби...”³. Як засвідчили вибори до Всеросійських Установчих зборів, політичні симпатії більшості вояків Румунського фронту належали есерам. 59% учасників голосування підтримали соціалістів-революціонерів, 16% – об’єднаних українських соціалістів, 15% – більшовиків⁴.

З’їзд представників армій Румунського фронту не визнав петроградського Раднаркому. Виборні військові організації спільно з командуванням та представниками Тимчасового уряду створили фронтовий військово-революційний комітет, з метою “збереження ладу і спокою”⁵. За наказом Д. Щербачова, такі комітети було створено у багатьох військових з’єднаннях. Це була спроба в адміністративному порядку перехопити ініціативу в більшовиків. Ревкоми склалися з представників командування, членів виборних організацій та політичних партій. Більшовики та їхні попутники опинилися в складі цих органів у меншості й практично не впливали на їхні рішення.

Оскільки частина тилових установ Румунського фронту розміщувалася на теренах України, матеріальне й продовольче забезпечення військ залежало від відносин Д. Щербачова з урядом Української Народної Республіки. Однак помічниківі “августійшого головнокомандувача” не припала до вподоби перспектива відділення України від Росії⁶. Сподіваючись, що політична

³ Октябрьская революция и армия. 25 октября 1917 г. – март 1918 г.: Сб. документов / Под ред. Л. С. Гапоненко. – М., 1973. – С. 79.

⁴ Там само. – С. 240.

⁵ *Базанов С.* Борьба за власть в действующей российской армии (октябрь 1917 – февраль 1918 гг.) – М., 2003. – С. 104; *Френкин М.* Революционное движение на Румынском фронте. 1917 – март 1918 г. Солдаты 8-й армии Румынского фронта в борьбе за мир и власть Советов. – М., 1965. – С. 220–221, 227; Российский государственный военно-исторический архив (далі – РГВИА). – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 166. – Л. 1 об.

⁶ Див.: *Рябинин-Скляревский А.* Оккупация Бессарабии Румынией (по архивным документам) // *Летопись революции.* – 1925. – № 1 (10). – С. 113.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

криза в Росії невдовзі минеться, він не поспішав визнавати український уряд. Саме тому переговори з представником військового керівництва УНР підполковником О. Сливинським були досить млявими. Бойове затишшя на фронті, здавалося, сприяло такій вичікувальній позиції. 9 грудня у Фокшанах між Румунією і Центральними державами було підписано угоду про перемир'я. На всій лінії фронту, від Дністра до гирла Дунаю, бойові дії припинилися.

Натомість на фронті розпочалася боротьба за владу. За підтримки лівих есерів більшовики вже в середині грудня домоглися визнання Раднаркому на кількох військових з'їздах. У кожній армії було створено військово-революційні комітети, більшість у складі яких отримали більшовики й ліві есери. Спираючись на розпропагованих солдатів, новостворені ВРК захопили владу в 4-й та 8-й арміях. У ніч на 16 грудня більшовицький фронтовий ВРК оголосив про встановлення радянської влади на Румунському фронті. А наступної ночі очолювані підполковником О. Сливинським українізовані частини 9-ї армії за наказом генерала Д. Щербачова заарештували частину членів ВРК⁷. Усіх затриманих невдовзі звільнили, але ревком було розпущено.

Зростання більшовицької загрози спонукало Д. Щербачова до порозуміння з урядом УНР. 17 грудня він оголосив військам розпорядження Генерального Секретаріату про створення Українського фронту⁸. 19 грудня Щербачов телеграфував усім військовим установам: “Згідно з постановою уряду Української Народної Республіки я вступив у командування військами Південно-Західного і Румунського фронтів, що прикривають терен України. З усіх оперативних питань наказую звертатися до мене. Громадсько-політичну владу на Румунському фронті прийняв комітет національних комісарів, який узгоджує свої дії з директивами уряду України. Усі війська славного Південно-Західного фронту, добре знайомого мені, оскільки я майже три роки війни провів на ньому, я закликаю до збереження ладу й добросовісного виконання свого обов'язку. Лише тоді ми зможемо забезпечити нашій страдницькій-батьківщині вільний мирний розвиток”⁹.

Таким чином, Д. Щербачов підпорядкувався урядові УНР і прийняв посаду головнокомандувача Українського фронту. Реакція армійських більшовиків не забарилася. З ініціативи емісара Раднаркому С. Рошалья члени більшовицького фронтового ВРК знову проголосили себе найвищим органом влади на фронті. Під час переговорів їх із Д. Щербачовим один з більшовиків вчинив невдалий замах на життя генерала¹⁰. Членів самопроголошеного ВРК відразу ж було заарештовано. І хоча усіх незабаром звільнили (за винятком С. Рошалья, який за нез'ясованих обставин загинув у в'язниці), переговори Щербачова з більшовиками більше не відновлювались.

Прийнявши керівництво Українським фронтом, Д. Щербачов зберіг за собою командування військами на Румунському фронті. Генерал не мав

⁷ Там само. – С. 105–106; Военно-революционные комитеты действующей армии. 25 октября 1917 г. – март 1918 г. / Сост. Е. П. Воронин и др. – М., 1977. – С. 544–545; Френкин М. Революционное движение на Румынском фронте. – С. 230.

⁸ РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 166. – Л. 58.

⁹ Там само. – Ф. 2067. – Оп. 1. – Д. 3811. – Л. 387.

¹⁰ Рябинин-Скляревский А. Оккупация Бессарабии Румынией. – С. 106–108.

наміру переїздити до України, його штаб-квартира залишилася в Яссах. Створення Українського фронту, як вважав його головнокомандувач, зовсім не означало українізації військ Південно-Західного чи Румунського фронтів. “Той, хто каже, що якщо два фронти оголошені українськими, то на них мають лишитися лише українці, той є зрадником, який зумисне чи несвідомо губить фронт і віддає Росію до рук ворога”, – роз’яснив Д. Щербачов у наказі військам¹¹. Новостворений фронт називався Українським лише в тому сенсі, що захищав Україну від армій Центральних держав.

Оскільки серед російських вояків зростали більшовицькі настрої, Д. Щербачов вирішив відділити від них представників інших національностей. Ще на початку грудня головнокомандувач дав дозвіл на створення у військах Румунського фронту окремих українських, польських, мусульманських та молдавських частин. 18 грудня дозволено формувати війська із сибіряків, вірменів, грузинів, литовців, латишів та представників інших національностей, які “заявили про своє бажання утворити особливі частини”¹². За допомогою патріотичного піднесення серед представників різних народів колишньої імперії Д. Щербачов сподівався бодай частково відновити боєдатність армії. Для представництва вояків різних національностей в частинах було створено національні комітети й комісаріати.

Масштабність переформування військ Румунського фронту свідчила про рівень відчаю російського командування перед зростанням більшовицької загрози. І хоча план реорганізації було вироблено без консультацій з урядом УНР, офіційний Київ схвалив заходи головнокомандувача як такі, що відповідають принципам демократизму та федералізму. Наглядати за подальшими діями Д. Щербачова мала українська урядова місія, яка відбула до Ясс на чолі з А. Галіпом.

Провідна роль у планах “націоналізації” військ Румунського фронту відводилася створенню українських військових формувань. “Швидко стало зрозуміло, що з-поміж національних частин реальну силу мають лише українці внаслідок близькості до України, – згадував офіцер українізованої частини. – Польський і мусульманський корпуси, хоча й вирізнялись дисципліною та ладом, але не відігравали жодної політичної ролі. Сибірські частини... були явно більшовицькі. Грузини дуже швидко розсіялись. Естонці числились у списку лишень для лічби”¹³.

Станом на початок грудня 1917 р. на Румунському фронті підлягали українізації десять дивізій. Зокрема, в 9-й армії мали українізуватися 10-й і 26-й корпуси, кожен з яких складався з двох дивізій. У 8-й армії для українізації призначалися 12-та, 32-га, 41-ша й 47-ма дивізії, в 6-й – 115-та піхотна і 3-тя стрілецька дивізії. Деякі з цих з’єднань здійснили часткову українізацію ще влітку 1917 р., але більшість українізувалися лише на папері. Так, до лав 65-ї дивізії (26-й корпус) упродовж трьох місяців прибули лише дві українські маршові роти, а командування протидіяло створенню національних

¹¹ РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 166. – Л. 27 об.; Ф. 2134. – Оп. 2. – Д. 153. – Л. 5.

¹² Там само. – Л. 4.

¹³ *Рябинин-Скляревский А.* Оккупация Бессарабии Румынией. – С. 111.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

підрозділів¹⁴. 115-та й 3-тя стрілецька дивізії взагалі не отримали українських поповнень. У чотирьох дивізіях 8-ї армії українізація навіть не починалася. Марно члени українських військових організацій закликали російське командування “вжити заходів, щоб українізація була справжня”¹⁵.

З розпадом централізованого військового керівництва зникли адміністративні перепони для українізації. “Виділення вояків-українців всіх родів зброї домаганням армійського українкомітету розпочалось з перших днів листопаду, – повідомляв голова українського комітету 9-ї армії капітан С. Білецький. – Поки що виділяються в окремі команди, роти, батальйони, батареї, ескадрони. За тиждень таке виділення пропонується закінчити, і тоді приступимо до скупчування цих дрібних частин в полки, дивізії, корпуси. Виділення проходить не досить спокійно, завдяки ворожому відношенню як з боку солдат, так і особливо з боку офіцерів і вищого командного складу великоросійського”¹⁶. Аби забезпечити планомірне надходження поповнень до українізованих частин, Д. Щербачов наказав українізувати розташовані у прифронтовій смузі 17-й, 132-й, 258-й і 277-й запасні полки¹⁷. Крім того, до лав українізованих військ належало направляти українців з розформованих частин¹⁸.

Найбільшого розмаху українізація досягла в 9-ї армії. Уже в грудні 1917 р. лави 10-го і 26-го корпусів залишили вояки неукраїнської національності. З подання національних організацій командиром 10-го корпусу став Генштабу полковник П. Ліпко, виходець з козацького роду на Чернігівщині¹⁹. 26-й корпус очолив інший офіцер-генштабіст, полковник О. Рябінін. За словами С. Білецького, “людина ся багато поклала труда на наші справи, дуже популярна поміж українцями-вояками армії і щиро та одверто стоїть на сторожі українських інтересів взагалі”²⁰. Крім того, російське командування дало дозвіл на українізацію 4-ї стрілецької дивізії, у складі якої налічувалося 111 офіцерів та 8160 вояків української національності²¹.

Командувач 8-ї армії генерал М. Юнаков вважав “українізацію деяких частин 8-ї армії надзвичайно бажаною, оскільки армія захищає Україну і налічує в своїх лавах багато українців”. Юнаков наголосив, що “для збереження боєздатності 8-ї армії та в цілях якомога міцнішої оборони України вигідніше, замість часткової українізації частин, яка неминуче потягне за собою роздвоєння в питаннях політичних і внутрішнього побуту, перейти безпосередньо до цілковитої українізації намічених для цієї цілі частин”²².

¹⁴ РГВИА. – Ф. 2143. – Оп. 1. – Д. 8. – Л. 1–2, 24 об.

¹⁵ Там само. – Л. 32.

¹⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 2.

¹⁷ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 2. – Д. 144. – Л. 121; Ф. 13305. – Оп. 1. – Д. 4. – Л. 14; Ф. 2067. – Оп. 2. – Д. 450. – Л. 33.

¹⁸ Там само. – Ф. 2134. – Оп. 5. – Д. 28. – Л. 2; Ф. 2148. – Оп. 2. – Д. 231. – Л. 271.

¹⁹ Там само. – Ф. 409. – Оп. 1. – П/с. 22-774. – Л. 1 об. – 5 об., 6.

²⁰ ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 5. – Арк. 2–2 зв.

²¹ Там само. – Ф. 4095. – Оп. 1. – Спр. 3. – Арк. 57; РГВИА. – Ф. 2139. – Оп. 5. – Д. 45. – Л. 103 об.; Ф. 2067. – Оп. 1. – Д. 520. – Л. 21.

²² Там само. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 69а, 91–91 об.

5 грудня Д. Щербачов наказав у найкоротший строк українізувати 12-ту, 32-гу, 41-шу й 47-му дивізії. Але більшість вояків у цих дивізіях вороже поставилися до намірів командування і відмовилися виконувати наказ про українізацію²³. Лише 12-та дивізія генерала П. Єрошевича й окремі підрозділи 32-ї дивізії українізувалися.

В 6-й армії українізація 115-ї й 3-ї стрілецької дивізій не розпочалася навіть після листопадових подій. Лише у 8-й кавалерійській дивізії було українізовано Лубенський гусарський полк, перейменований за наказом С. Петлюри на 2-й Лубенський кінно-козачий український полк. П'ять українських ескадронів, які виділилися з лав стрілецького полку 8-ї кавалерійської дивізії, у повному складі вирушили до Одеси, куди й дісталися в розпал вуличних боїв²⁴. Українізовано було також армійський залізничний батальйон, який став 1-м Залізничним українським куренем.

У 4-ї армії значна кількість вояків-українців перебувала в лавах 8-го і 24-го корпусів. Але проекти їх українізації так і не було реалізовано²⁵. Влада в армії належала ВРК, керівництво якого не співчувало “націоналізації”. Більшість вояків-українців під впливом більшовицької пропаганди відмовилися створювати національні частини. “Настрій у свідомих українців пригнічений, бо не знають, якого курсу політики триматися, несвідомі українці, маючи надію, що більшовики пустять їх додому, йдуть за ними”, – повідомляв секретар української ради 24-го корпусу²⁶. Українізувати вдалося лише радіотелеграфний дивізіон та ударний батальйон 71-ї дивізії.

Отже, планова українізація на Румунському фронті розпочалася лише наприкінці 1917 р., в умовах розпаду російської армії. Незважаючи на сприяння командування, розпалювана більшовиками ворожість вояцтва до Центральної Ради загальмувала або й цілковито перекреслила процес створення українських частин. Значних результатів вдалося досягти лише в 9-й армії, де було українізовано 10-й і 26-й армійські корпуси. Проте надзвичайно гострою проблемою залишалася нестача національно свідомих офіцерських кадрів, а також відсутність авторитетного воєначальника, здатного організувати й очолити українську військову силу.

Прагнучи відновити лад у військах Румунського фронту, Д. Щербачов намагався ліквідувати найбільш одіозні в очах офіцерського складу революційні нововведення. 27 грудня він відмінив усі видані раніше розпорядження про виборність начальників і скасування зовнішніх відзнак. “Нові старі”

²³ Там само. – Л. 71, 94, 113а, 220, 271; Большевики Молдавии и Румынского фронта в борьбе за власть Советов (март 1917 г. – январь 1918 г.): Документы и материалы / Сост. С. Я. Афтенюк и др. – Кишинев, 1967. – С. 292–293; Хохлов Т. За владу Рад // У дні Жовтня: Спогади учасників боротьби за владу Рад на Україні. – К., 1987. – С. 572; Френкин М. Революционное движение на Румынском фронте. – С. 306–308.

²⁴ РГВИА. – Ф. 2126. – Оп. 1. – Д. 663. – Л. 12; Ф. 2003. – Оп. 1. – Д. 683. – Л. 206.

²⁵ ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 2. – Спр. 10. – Арк. 14; Ф. 4100. – Оп. 1. – Спр. 17. – Арк. 1–2.

²⁶ Большевики Молдавии и Румынского фронта в борьбе за власть Советов. – С. 354.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

правила мали діяти до опублікування урядом УНР положення про демократизацію армії. 28 грудня Щербачов також наказав обмежити демобілізацію в арміях Румунського фронту звільненням рядових призову 1900, 1901 і 1908 рр. У наказі військам він підкреслював, що ані Центральна Рада, ані Раднарком не оголошували загальної демобілізації²⁷.

На з'їздах та численних мітингах вояки-українці Румунського фронту вітали Центральну Раду й висловлювали готовність захищати уряд УНР²⁸. Але занепад військової дисципліни і зростання дезертирства свідчили про зниження боєздатності українізованих частин. Нерідко ставлення вояків-українців до наказів уряду УНР визначалося бажанням якомога швидше дістатися додому. Так, коли в середині грудня 9-та кавалерійська дивізія отримала розпорядження перейти до району Одеси, це викликало справжні заворушення в її лавах. Більшість вояків-українців вимагали вивести їх на Київщину, де дивізія дислокувалася у мирний час. С. Петлюра був змушений врахувати ці вимоги, і дивізія вирушила через Могилів-Подільський до Білої Церкви²⁹.

Д. Щербачов надзвичайно неохоче дав дозвіл на передислокацію 9-ї кавалерійської дивізії. Головнокомандувач вважав своїм головним завданням збереження фронту і свідомо уникав участі у громадянській війні. Тож коли 18 грудня С. Петлюра розпорядився відправити одну з українізованих дивізій в розпорядження генерала П. Скоропадського, у Яссах відмовилися виконати цей наказ. «Вільних українських військ для надання їх у Ваше розпорядження немає», – телеграфував Д. Щербачов військовому секретареві УНР³⁰. Наполегливі вказівки з Києва щодо необхідності передислокації до Вапнярки українізованих частин не змінили позицію Д. Щербачова³¹. З волі російського головнокомандувача вояки-українці Румунського фронту мали залишатися осторонь збройної боротьби, яка точилася на їхній батьківщині.

Бойові дії на Румунському фронті з укладенням перемир'я припинилися, але загроза збройної міжусобиці зростала з кожним днем. У Кишиневі більшовики створили ВРК Південного району, який своїми розпорядженнями дезорганізував залізничне сполучення і підвезення продовольства на фронт. Найвищий орган крайової влади в Бессарабії, Сфатул Церій, звернувся до військового командування з проханням захистити край від більшовицької анархії. 22–25 грудня румунські війська за наказом Д. Щербачова зайняли кишинівський район і взяли під контроль залізничне сполучення³². Роботу залізниці було відновлено, але безчинства румунських вояків викликали невдоволення місцевого населення.

Питання про ставлення до Центральної Ради перебувало в центрі політичної боротьби на Румунському фронті. Революційна армійська преса не

²⁷ РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 1. – Д. 173. – Л. 29; Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1310. – Л. 11–13; Ф. 2067. – Оп. 1. – Д. 3872. – Л. 26 об.

²⁸ Див.: ЦДАВО України. – Ф. 4095. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 21.

²⁹ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 171а–171б.

³⁰ ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 6. – Арк. 56, 63.

³¹ Там само. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 76; Оп. 3. – Спр. 6. – Арк. 14 зв.

³² *Рябинин-Склярєвский А.* Оккупация Бессарабии Румынией. – С. 109; РГВИА. – Ф. 2139. – Оп. 5. – Д. 49. – Л. 136–136 об.

шкодувала темних фарб для уряду УНР. З ініціативи більшовиків і лівих есерів на солдатських мітингах ухвалювалися резолюції з відмовою підлягати наказам української влади. У військах, які на цей час фактично вийшли з підпорядкування командуванню, політичні суперечки загрожували перерости у збройну конфронтацію.

18 грудня “виборний” командувач 4-ї армії прапорщик І. Кондурушкін (лівий есер) відмовився виконувати накази Д. Щербачова і Центральної Ради. 22 грудня армійський комісар, більшовик С. Кожевников, звернувся до солдатів, комітетів та виборних військових організацій з закликом боротися проти Каледіна, Корнілова і Центральної Ради за “робітничий, солдатський і селянський уряд в особі народних комісарів”³³. Вже наступного дня голова армійського комітету Розумний, командарм Кондурушкін і комісар Кожевников розіслали у війська радіограму з протестом проти “контрреволюційних” дій Центральної Ради. Було арештовано товариша голови української ради 4-ї армії прапорщика Самброса, українського армійського комісара прапорщика Бутка, членів військових рад³⁴. 23 грудня український армійський комітет повідомляв до генерального військового секретарства УНР, що “в армії становище дуже скрутне...”³⁵.

Проти самозваного командарма Д. Щербачов скерував український ударний курінь 71-ї дивізії, який ніс охоронну службу в Яссах і на ст. Унгени. Наприкінці грудня цей курінь під командою свого командира, сотника Крашеніна, зайняв штаб 4-ї армії. Прапорщика І. Кондурушкіна було заарештовано, а ув’язнених членів українських військових організацій звільнено. Влада в армії перейшла до міжнаціонального армійського комісаріату на чолі з прапорщиком Бутком. Новим командувачем 4-ї армії фронтовий комітет національних комісарів призначив генерала К. Некрасова³⁶.

Не менш драматично розгорталися події в 9-й армії. 21 грудня з’їзд комітетів і Рад 9-ї армії визнав Раднарком і відмовився виконати наказ Центральної Ради про створення Українського фронту. 22 грудня виконком армійської Ради солдатських депутатів обрав командувачем російських військ 9-ї армії прапорщика, більшовика Г. Сафронова. У відповідь Д. Щербачов повідомив: “Не визнаючи цього обрання, я повинен сказати, що в 9-й армії є війська всіх національностей, які до цього часу підлягали одному коман-

³³ Большевики Молдавии и Румынского фронта в борьбе за власть Советов. – С. 314.

³⁴ Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине. Февраль 1917 – апрель 1918: Сб. документов и материалов: В 3 т. / Под ред. С. М. Короливского. – К., 1957. – Т. 2. – С. 431–432; Кондурушкін І. На Румынском фронте // Октябрь на фронте: Воспоминания. – М., 1967. – С. 258; РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 1. – Д. 173. – Л. 54; ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 30.

³⁵ ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 30.

³⁶ У спогадах І. Кондурушкін стверджував, що арешт відбувся в ніч на 24 грудня. Насправді, це могло статися не раніше 26 грудня, коли український курінь 71-ї дивізії лише отримав наказ перейти зі ст. Пирлиця до Ясс і ст. Унгени (див.: Кондурушкін І. На Румынском фронте. – С. 258; ЦДАВО України. – Ф. 1075. – Оп. 4. – Спр. 34. – Арк. 1; Ф. 1076. – Оп. 3. – Спр. 3. – Арк. 38; РГВИА. – Ф. 13305. – Оп. 1. – Д. 4. – Л. 7).

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

дучачеві з одним штабом. Ніяких наказів про українізацію цього штабу ніхто не віддавав”³⁷.

За розпорядженням Д. Щербачова, у ніч на 26 грудня румунські підрозділи та 1-й Український гайдамацький курінь під керівництвом голови українського комітету 9-ї армії капітана С. Білецького роззброїли малочисельні “революційні” частини, які охороняли штаб 9-ї армії в Романі. Керівників виконкому армійської Ради солдатських депутатів було заарештовано. Але Г. Сафронову і деяким членам армійської Ради солдатських депутатів вдалося втекти й знайти притулок у 18-му корпусі. Сафронов продовжував іменувати себе командувачем російських військ 9-ї армії, а його спільники час від часу розсилали грізні накази від імені “революційної” влади³⁸. Втім, вояки напрочуд мляво реагували на заклики до боротьби за владу Рад. Українська рада 26-го корпусу телеграфувала армійській Раді солдатських депутатів: “На всі ваші телеграми рада українкорпусу 26 повідомляє, щоб надалі такі телеграми в Український корпус не посилалися, оскільки вони справляють тут враження якогось марення купки божевільних. Ані односторонньої Ради солдатських депутатів 9, ані самозванця Сафронова, який технічно у військовому відношенні стоїть нижче будь-якої критики і не побував у жодному бою, не визнаємо. Досить вже знущатися над стомленим вояком і штовхати його в провалля голоду і дезорганізації. Пропонуємо вам піти геть з армії, а головне, залишити український корпус у спокої”³⁹.

Найгостріша боротьба між прихильниками Центральної Ради і Раднаркомом розгорнулася у 8-й армії. Близькість цієї армії до Правобережної України, віддаленість від ставки Щербачова і румунських військ надзвичайно сприяли діяльності армійських більшовиків. Вже в середині грудня влада у 8-й армії перейшла до військово-революційного комітету, більшість в якому складали більшовики й ліві есери. 17 грудня ВРК 8-ї армії закликав солдатів “не визнавати самочинних розпоряджень кадетсько-оборонської Центральної Ради й виконувати лише розпорядження Ради народних комісарів і військово-революційного комітету”⁴⁰. Армійський виконком також закликав війська підкорятися лише наказам Раднаркому й відмовився виконувати розпорядження Петлюри про об’єднання Південно-Західного і Румунського фронтів в Український фронт.

Командувач 8-ї армії генерал М. Юнаков не ризикнув опиратися наказам ВРК. 22 грудня армійський комітет запропонував М. Юнакову “надалі ніяких розпоряджень і наказів політичного характеру, а також про пересування частин військ, які б виходили від Української Центральної Ради та інших

³⁷ РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 166. – Л. 27 об.; Ф. 2134. – Оп. 2. – Д. 153. – Л. 5.

³⁸ Там само. – Ф. 2067. – Оп. 1. – Д. 3872. – Л. 26 об.

³⁹ Там само. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 270.

⁴⁰ *Децинский Л.* Большевики во главе революционного движения в армии и на флоте (Деятельность большевистской партии по завоеванию солдатских и матросских масс Юго-Западного, Румынского фронтов и Черноморского флота в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции). – Львов, 1982. – С. 196.

національних організацій, не розсилати і не затверджувати, окрім Ради Народних Комісарів, Виконавчого і Військово-революційного комітетів армії⁴¹. Наступного дня ВРК 8-ї армії заборонив корпусним і дивізійним комітетам виконувати накази й розпорядження, видані без його дозволу⁴².

Українська рада 8-ї армії у відповідь закликала вояків не виконувати накази армійського ВРК. На знак протесту проти розпалювання більшовиками громадянської війни українські представники, меншовики і праві есери вийшли зі складу ВРК. 22 грудня з ініціативи українських організацій було створено армійський національно-федеративний комісаріат, до складу якого увійшли український комісар 8-ї армії Марченко, члени національних організацій, а також представники партійних осередків есерів та об'єднаних соціал-демократів⁴³.

Та на цей час майже всі військові з'єднання 8-ї армії заявили про визнання Раднаркому. В деяких частинах українські ради було розпущено. Військові ж сили українців у 8-й армії були незначними. 12-та дивізія, як доповідав її начальник генерал П. Єрошевич, на дві третини складалася з українців (лише 48-й Одеський полк і технічні частини не українізувалися), але була малочисельною. У 32-й дивізії лише гарматна бригада та інженерна рота підняли жовто-блакитний прапор⁴⁴. Ці частини перебували на позиціях у районі Герца, у складі 11-го корпусу. Крім того, у Могилеві-Подільському знаходився курінь Вільного козацтва ім. П. Сагайдачного, який підтримував Центральну Раду⁴⁵.

В цей час до Могилева-Подільського прибула 9-та кавалерійська дивізія генерала А. Ревішина, яка рухалася похідним порядком до Вапнярки, щоб звідти залізницею дістатись на Київщину. 23 грудня командування Румунського фронту повідомило штаб 8-ї армії, що С. Петлюра наполягає на якомога швидшій відправці дивізії до Білої Церкви, в розпорядження генерала П. Скоропадського⁴⁶.

Український комісар Марченко з відома армійського національно-федеративного комісаріату вирішив використати 9-ту кавалерійську дивізію для ліквідації влади більшовиків у 8-й армії. У ніч на 24 грудня частини дивізії зайняли штаб 8-ї армії й головні установи Могилева-Подільського.

⁴¹ Военно-революционные комитеты действующей армии. – С. 513; *Секачев М.* 8-я армия Румынского фронта в октябрьские дни 1917 года (Воспоминания бывшего члена ревкома 8-й армии Румынского фронта) // Военно-исторический журнал. – 1959. – № 12. – С. 69.

⁴² *Френкин М.* Революционное движение на Румынском фронте. – С. 309–310.

⁴³ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 227; *Френкин М.* Революционное движение на Румынском фронте. – С. 309–310.

⁴⁴ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 254, 268, 271, 280; Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 128. – Л. 30; *Єрошевич П.* З боротьби українського народу за свою незалежність // За державність. – Зб. 8. – С. 9.

⁴⁵ ЦДАВО України. – Ф. 1076. – Оп. 2. – Спр. 8. – Арк. 76; Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 416. – Арк. 10. Див. також: *Терлець А.* Про один басарабський загін // Літопис революції. – 1932. – № 1/2. – С. 187.

⁴⁶ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 221.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

Було роззброєно й розформовано частини, які співчували більшовикам: 47-й запасний полк, комендантську роту і автомобільну команду штабу 8-ї армії. Армійський ВРК оголошено розпущеним. Голова армійської української ради М. Шляховий особисто керував арештом голови виконкому і ВРК 8-ї армії Т. Хохлова⁴⁷. Могилів-Подільський без бою перейшов під контроль національного комісаріату.

Генералу М. Юнакову було запропоновано “залишити за собою технічне керівництво армією з передачею всього політичного життя в руки комісаріату”, на що генерал погодився⁴⁸. 24 грудня національний комісаріат звернувся до вояків з відозвою, в якій пояснив свої дії прагненням будь-що уникнути збройної міжусобиці: “Товариші! Ви скоро побачите, що нова влада доведе вам, що вона оберігає інтереси революції й демократії й позбавить край від жахиття і ганьби анархії та громадянської війни. Вона вважає необхідним здійснення повної націоналізації армії й визнає право кожної нації влаштувати своє військове життя так, як їй цього хочеться”⁴⁹.

Члени армійського ВРК, яким пощастило уникнути арешту, відразу ж вирушили на позиції. Зокрема М. Секачов, вихопившись у сум’ятті ночі з-під арешту, виїхав до м. Новоселиця, де знаходився штаб 11-го корпусу. 25 грудня він повідомив комітети корпусу про переворот у Могилеві-Подільському. Українського комісара 11-го корпусу Миколаєнка було заарештовано. Того ж дня корпусний комітет зняв з фронту 165-ту і 32-гу дивізії для наступу проти Могилева-Подільського (159-та дивізія залишилася на позиціях, щоб стежити за українізованою 12-ю дивізією). Під безпосереднім керівництвом голови корпусної Ради солдатських депутатів прапорщика Л. Александровича і М. Секачова обидві дивізії виступили похідним порядком з району Мамалига – Ліпкани на Могилів-Подільський⁵⁰.

Та поки “революційні” полки 11-го корпусу прямували в запілля, 27 грудня у Ліпканах відбулося спільне засідання представників ВРК 23-го й 2-го кавалерійського корпусів, на якому був присутній український комісар Марченко. Згідно з досягнутою угодою Марченко зобов’язався звільнити усіх арештованих, повернути зброю обеззброєним частинам. Передбачалося, що всі російські війська 8-ї армії буде відправлено на Північний фронт⁵¹. Цією угодою Марченко розраховував нейтралізувати бодай частину “революційних” військ 8-ї армії.

Аби не загострювати протистояння, армійська рада звільнила Т. Хохлова з-під арешту в обмін на його обіцянку про невиїзд за межі Могилева-Подільського. Проте голова ВРК порушив слово і потайки виїхав до

⁴⁷ Там само. – Л. 227–228, 258; *Хохлов Т.* За владу Рад. – С. 573; *Секачев М.* 8-я армия Румынского фронта в октябрьские дни 1917 года. – С. 70; ЦДАГО України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 1207. – Арк. 23.

⁴⁸ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 227–228; ЦДАВО України. – Ф. 4078. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 174; *Юнаків М.* Спогади. Матеріали до мого життєпису // Військово-історичний альманах. – 2009. – Ч. 2 (19). – С. 118.

⁴⁹ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 227.

⁵⁰ *Секачев М.* 8-я армия Румынского фронта в октябрьские дни 1917 года. – С. 70; ЦДАГО України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 1207. – Арк. 24.

⁵¹ *Френкин М.* Революционное движение на Румынском фронте. – С. 312–313.

Хотина⁵². У цьому місті вже перебували М. Секачов і Л. Александрович, які прибули сюди для скликання екстреного з'їзду представників корпусних комітетів 8-ї армії. Ввечері 29 грудня з'їзд розпочав свою роботу; більшість серед його учасників склали більшовики і ліві есери. З'їзд скасував укладену в Ліпканах угоду й ультимативно зажадав від національно-федеративного комісаріату передати владні повноваження армійському ВРК. Військово-революційний комітет 16-го корпусу навіть пригрозив силоміць відновити “революційні організації”⁵³.

Таким чином, призвідці радянського перевороту у 8-й армії знову були на волі й готувалися до відплатних дій. Найгіршим для національно-федеративного комісаріату було те, що 9-та кавалерійська дивізія готувалася залишити Могилів-Подільський і вирушити до Вапнярки. У розпорядженні комісарів залишалися курінь Вільного козацтва та окремих курінь ім. С. Петлюри, створений з вояків-українців розформованого 47-го запасного полку⁵⁴. Цих сил було замало, щоб протистояти розпропагованим військам, які наближалися з фронту. Викликати до Могилева-Подільського 12-ту дивізію Марченко не наважився, хоча генерал П. Єрошевич був упевнений, що його частини здатні впоратися з рештою військ 11-го корпусу.

32-га і 165-та дивізії поволі наближалися до Могилева-Подільського, побоюючись натрапити на озброєний опір. За свідченням генерала М. Юнакова, “потайки зникли з Могилева як Марченко, так і інші національні комісари, забравши з собою решту української залози”⁵⁵. Лише в ніч на 1 січня, коли останні частини 9-ї кавалерійської дивізії залишили Могилів, “революційні” солдати увійшли до міста. Відразу ж було відновлено армійський ВРК, який очолив більшовик Г. Знаменський⁵⁶. Оскільки обидві прибулі дивізії більше не збиралися повертатись на фронт, їх було залишено в Могилеві-Подільському для несення охоронної служби. Відновлення “революційної влади” супроводжувалося безчинствами і розгромами поміщицьких маєтків у повіті.

4 січня ВРК 8-ї армії усунув генерала М. Юнакова з посади командарма за співпрацю з національно-федеративним комісаріатом. “Виборним” командувачем 8-ї армії став лівий есер, голова Ради солдатських депутатів 11-го корпусу прапорщик Л. Александрович, якого М. Юнаков охарактеризував як “людину інтелігентну і добре виховану”⁵⁷. 9 січня виконком 8-ї армії виключив зі свого складу всіх, хто виступав проти радянської влади – російських соціал-демократів-меншовиків, правих есерів, українських соціалістів та ін.

⁵² *Секачев М.* 8-я армия Румынского фронта в октябрьские дни 1917 года. – С. 70; ЦДАГО України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 1207. – Арк. 25.

⁵³ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1320. – Л. 434; *Хохлов Т.* За владу Рад. – С. 574; *Секачев М.* 8-я армия Румынского фронта в октябрьские дни 1917 года. – С. 71–72; ЦДАГО України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 1207. – Арк. 26.

⁵⁴ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 248, 280; Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 128. – Л. 30–32.

⁵⁵ *Юнаків М.* Матеріали до мого життєпису. – С. 118.

⁵⁶ Октябрьская революция и армия. – С. 297; Военно-революционные комитеты действующей армии. – С. 530, 534; *Хохлов Т.* За владу Рад. – С. 575.

⁵⁷ *Юнаків М.* Матеріали до мого життєпису. – С. 118.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

Влада в армії остаточно перейшла до рук більшовиків та лівих есерів. Чимало членів українських військових рад зазнали репресій⁵⁸. “Ватажків українських самостійників, які вели підпільну антирадянську роботу, заарештували і вислали з армії. Частини 2-го кінного корпусу за завданням ревкому зміцнили оборону нашого тилу в районі станції Вапнярка”, – свідчив Т. Хохлов⁵⁹.

Комісар Марченко, керівники української армійської ради, вільнокозачий курінь ім. П. Сагайдачного та курінь ім. С. Петлюри перейшли до Ямполья. 6 січня моголівський повітовий комісар М. Ганько повідомляв подільському губернському комісару: “На випадок нападу на Ямпіль думаєм відбиватись, але просимо допомоги. Без бою не здамось”⁶⁰. 12-та дивізія на початку січня 1918 р. закінчила українізацію і вирушила через Хотин до Кам’янка-Подільського, щоб з’єднатися з українськими військами Південно-Західного фронту⁶¹.

Доповідаючи Н. Криленку про становище 8-ї армії, Л. Александрович висловив упевненість у знешкодженні українських національних організацій: “Спроби Центральної Ради, не зупиняючись перед провокацією, здійснити українізацію частин армії поки що зазнають невдачі. 8-ма армія стійко тримається на своїх позиціях, і я, як командувач армії, якому самі вояки ввірили свою долю, вважаю своїм обов’язком вжити найенергійніших заходів, щоб попередити лихо і розвал армії та подальші випробування більш слабких духом”⁶². Втім, “революційні” керівники 8-ї армії відчували слабкість свого становища. Представники армійського ВРК повідомляли до Ставки: “Український комісар Шляховий пропонує нам на словах організований і озброєний відхід, але з тим, щоб Рада народних комісарів відпустила з Північного і Західного фронту українські частини. Водночас Шляховий розповсюджує наказ про масову відпустку всіх великоросів на 8 тижнів з тим, щоб вони більше не поверталися на фронт. Чи вважаєте можливим вести про це переговори з Центральною Радою і чи чекати нам результату цих переговорів? 8-й армії від себе вести ці переговори немає сенсу, тому що це провокація і відстрочування часу з боку Ради. Нас хочуть розкласти і роззброїти”⁶³.

Отже, 8-ма армія фактично вийшла з підпорядкування командуванню Румунського фронту. Розташовані у районі Герца – Хотин – Моголів-Подільський частини перейшли в розпорядження прихильників “пролетарської революції”. Через Моголів-Подільський ці війська могли дістатися Правобережної України, з’єднатися з 2-м Гвардійським корпусом і продовжити боротьбу проти Центральної Ради вже на українській землі.

⁵⁸ Див.: *Френкин М.* Революционное движение на Румынском фронте. – С. 289, 325–326; Военно-революционные комитеты действующей армии. – С. 540; РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1320. – Л. 467; ЦДАВО України. – Ф. 4078. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 174.

⁵⁹ *Хохлов Т.* За владу Рад. – С. 576.

⁶⁰ ЦДАВО України. – Ф. 628. – Оп. 1. – Спр. 12. – Арк. 41.

⁶¹ РГВИА. – Ф. 2134. – Оп. 1. – Д. 1323. – Л. 344.

⁶² Октябрьская революция и армия. – С. 240.

⁶³ Государственный архив Российской Федерации. – Ф. 8321. – Оп. 1. – Д. 28. – Л. 77.

Отже, наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. у військах Румунського фронту вдалося ліквідувати спроби радянського перевороту, за винятком 8-ї армії. Серед іншого, це дало змогу командуванню завершити переформування військ за національно-територіальним принципом. Як повідомив Д. Щербачов делегації Румчероду, на цей час на Румунському фронті залишилось не більше 120 тис. російських вояків⁶⁴. Добровольців з-поміж них планувалося звести в окремий корпус і направити на Дон, на допомогу Каледіну.

Відносини між Д. Щербачовим та українськими військовими організаціями були доволі напруженими. Байдужість головнокомандувача до української справи, його очевидний намір використати національний рух для збереження російської військової сили не лишилися непоміченими з боку українських організацій. Український з'їзд 9-ї армії ухвалив виконувати накази командування “тільки тоді, як вони будуть санкціоновані Українською Центральною Радою”⁶⁵. Армійська рада прохала український фронтовий комітет вжити всіх заходів, аби усунути генерала Д. Щербачова та його начальника штабу генерала А. Геруа від керівництва фронтом⁶⁶.

Спроби командування відновити в армії звичні норми військового життя були розцінені учасниками національного руху як вияв “контрреволюції”. Наказ Щербачова про скасування виборного начала і повернення на посади усунених раніше командирів українські осередки 10-го корпусу вважали “явно контрреволюційним”. Корпусна рада заявила, що 10-й Український корпус, “створений для захисту прав українського народу, ніколи не дозволить собі стати зряддям в руках контрреволюції, з якою він завжди боровся і буде боротися”⁶⁷. Ще більше занепокоєння керівників українських організацій викликали спроби організувати на Румунському фронті добровольчі офіцерські частини. Український фронтовий комітет навіть запропонував Д. Щербачову пояснити, “зادля якої мети формується офіцерський полк і чи повідомлений український генеральний секретар по військовим справам, позаяк це діється на Українському фронті”⁶⁸.

Таким чином, підпорядкування командування Румунського фронту урядові УНР виявилось суто номінальним кроком. Намагаючись будь-що не втратити контроль над становищем у військах, генерал Д. Щербачов вважав “націоналізацію” військових частин лише вимушеним засобом для збереження боєздатності російської армії. Небажання командування фронту брати участь у збройній боротьбі, що точилася в цей час в Україні, не дозволяло українським організаціям використати українізовані частини для захисту батьківщини від більшовицької агресії. Тож не дивно, що більшість учасників українського руху на Румунському фронті вважали Щербачова та інших російських воєначальників лише вимушеними попутниками у боротьбі

⁶⁴ ЦДАВО України. – Ф. 3156. – Оп. 1. – Спр. 47. – Арк. 5 зв.

⁶⁵ РГВИА. – Ф. 2139. – Оп. 5. – Д. 45. – Л. 78 об.

⁶⁶ ЦДАВО України. – Ф. 4078. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 18; Спр. 20. – Арк. 176; Ф. 4090. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 6, 16.

⁶⁷ Там само. – Ф. 4585. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 38.

⁶⁸ РГВИА. – Ф. 2085. – Оп. 2. – Д. 128. – Л. 49, 50.

Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті...

проти більшовицької загрози. Керівники українських військових організацій були впевнені, що “старорежимні” воєначальники, які зберегли свої посади на Румунському фронті, не меншою мірою загрожують революції й національній справі, аніж самозвані “захисники трудящих”. Зростання міжнаціональної напруги поглиблювало політичні суперечності в армійському середовищі, що в умовах революційної кризи не лише підривало боєздатність військ Румунського фронту, а й послаблювало здатність вояків до протидії більшовицькій пропаганді.

Михайло Ковальчук (Київ). **Боротьба за владу й українізація на Румунському фронті наприкінці 1917 – на початку 1918 років**

На підставі архівних документів і спогадів сучасників досліджено політичне протистояння на Румунському фронті в грудні 1917 – на початку січня 1918 рр., висвітлено перебіг українізації військових частин й розкрито обставини підпорядкування фронту урядові Української Народної Республіки.

Ключові слова: українська революція, українізація, Українська Народна Республіка, радянська влада.

Михаил Ковальчук (Киев). **Борьба за власть и украинизация на Румынском фронте в конце 1917 – начале 1918 годов**

На основе архивных документов и воспоминаний современников исследовано политическое противостояние на Румынском фронте в декабре 1917 – начале января 1918 гг., освещен ход украинизации воинских частей и раскрыты обстоятельства перехода фронта в подчинение правительству Украинской Народной Республики.

Ключевые слова: украинская революция, украинизация, Украинская Народная Республика, советская власть.

Mykhailo Kovalchuk (Kyiv). **A Struggle for Power and Ukrainization in the Romanian Frontline during the End of 1917 and Early 1918**

Based on archival documents and memoirs of contemporaries, the author investigates the political confrontation in the Romanian front during December 1917 till the beginning of January 1918. The article defines the course of the national reorganization of military units and researches the transfer and submission of the Romanian front to the government of the Ukrainian People's Republic.

Key words: Ukrainian Revolution, Ukrainization, Ukrainian People's Republic, Soviet power.